

Irena Paluszek

Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

ZMIANY STRUKTURY OBSZAROWEJ GOSPODARSTW ROLNYCH A KONKURENCYJNOŚĆ POLSKIEGO ROLNICTWA

THE CHANGES OF FARMS AREA STRUCTURE V.S. POLISH AGRICULTURE COMPETITIVENESS

Słowa kluczowe: gospodarstwa rolne, struktura obszarowa gospodarstw, wielkość ekonomiczna, konkurencyjność

Key words: agricultural farms, structure of farms, economic size of farms, competitiveness

Synopsis. Przedstawiono zmiany struktury obszarowej gospodarstw rolnych prowadzących działalność rolniczą w układzie terytorialnym w latach 2005-2007. Po wejściu Polski do Unii Europejskiej zmiany struktury obszarowej gospodarstw zachodzą nadal bardzo powoli, co ma wpływ na ich wielkość ekonomiczną i zdolność do konkurencji na jednolitym rynku europejskim. Za konkurencyjne na rynku rolnym UE można uznać jedynie 6,3% gospodarstw o wielkości ekonomicznej 16 i więcej ESU. Największy udział gospodarstw konkurencyjnych występuje w woj. kujawsko-pomorskim, wielkopolskim i warmińsko-mazurskim, a najmniejszy w woj. podkarpackim, małopolskim i świętokrzyskim.

Wstęp

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej sprzyja powiększaniu obszaru gospodarstwa z dwóch powodów. Płatności bezpośrednie jako instrument Wspólnej Polityki Rolnej związane są z powierzchnią użytków rolnych i preferują gospodarstwa większe. Wyniki produkcyjno-ekonomiczne gospodarstw zależą od powierzchni użytkowanych gruntów, co decyduje o konkurencyjności polskiego rolnictwa na jednolitym rynku unijnym. Rozdrobniona struktura obszarowa gospodarstw, mała skala produkcji i nadwyżki siły roboczej przesądzą o ich małej sile ekonomicznej i słabej konkurencyjności naszych gospodarstw na jednolitym rynku europejskim. Celem pracy była analiza zmian struktury obszarowej gospodarstw rolnych w Polsce w latach 2005-2007 w układzie terytorialnym i jej wpływ na wielkość ekonomiczną i konkurencyjność gospodarstw rolnych na rynku unijnym.

Metoda badań

Podstawą pracy były głównie tabelaryczne zestawienia statystyczne zamieszczone w opracowaniu GUS. Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2007 r. [2008]. Zawarte w nim dane statystyczne porównano z danymi z wcześniejszej publikacji GUS. Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2005 r. [2006]. Wymienione dane posłużyły do obliczenia struktury obszarowej gospodarstw rolnych w Polsce i struktury ich wielkości ekonomicznej.

Jako miarę stopnia skoncentrowania powierzchni użytków rolnych w zbiorowości gospodarstw o rozkładzie asymetrycznym przyjęto liczbowy współczynnik koncentracji ziemi k Lorenza:

$$k = 5000 - M/5000; M = 1/2 \sum u_{i(1)} (\ddot{u}_{i(1)} + \ddot{u}_{i(2)})$$

gdzie:

$u_{i(1)}$ – odsetki liczby gospodarstw w grupach obszarowych,

$\ddot{u}_{i(1)}$; $\ddot{u}_{i(2)}$ – skumulowane odsetki liczby gospodarstw i powierzchni użytków rolnych w grupach obszarowych.

Zmiany liczby gospodarstw i ich struktury obszarowej w latach 2005-2007

Liczba gospodarstw rolnych w Polsce w czerwcu 2007 r. wynosiła 2579,2 tys., w tym 2391,0 tys. gospodarstw prowadziło działalność rolniczą. Dla ponad 80 tys. gospodarstw działalność ta ograniczała się wyłącznie do uprawiania ogrodów przydomowych na samozaopatrzenie. W porównaniu do

Tabela 1. Zmiany struktury obszarowej gospodarstw rolnych prowadzących działalność rolniczą w Polsce w latach 2005-2007

Gospodarstwa o pow. UR [ha]	Liczba gospodarstw [tys.]		Zmiany liczby gospodarstw [tys.]		Struktura liczby gospodarstw [%]		Powierzchnia UR [tys. ha]		Zmiany powierzchni gospodarstw [tys. ha]		Struktura obszarowa [%]	
	2005	2007	[tys.]	[%]	2005	2007	2005	2007	[tys. ha]	[%]	2005	2007
Ogółem	2476,5	2391	-85,5	-3,5	100	100	15320,3	15848,6	528,3	3,4	100	100
0-1	768,4	645,7	-122,7	-16	31,0	27,0	319,7	281,6	-38,1	-11,9	2,1	1,8
1-2	403,8	388,3	-15,5	-3,8	16,3	16,2	577,9	565,6	-12,3	-2,1	3,8	3,6
2-3	244,3	261	16,6	6,8	9,9	10,9	593,9	636,2	42,3	7,1	3,9	4,0
3-5	313,5	330,5	17,0	5,4	12,7	13,8	1217,4	1284,9	67,5	5,5	7,9	8,1
5-10	383,3	395,8	12,6	3,3	15,5	16,6	2727,4	2811	83,6	3,1	17,8	17,7
10-15	166,5	165,7	-0,8	-0,5	6,7	6,9	2022	2011,1	-10,9	-0,5	13,2	12,7
15-20	76,8	77,4	0,6	0,8	3,1	3,2	1321,3	1332,6	11,3	0,9	8,6	8,4
20-30	64,2	65,2	1,0	1,6	2,6	2,7	1546,8	1569,1	22,3	1,4	10,1	9,9
30-50	34,5	37,3	2,8	8,2	1,4	1,6	1294,8	1394,6	99,8	7,7	8,5	8,8
50-100	13,7	15,9	2,2	16,2	0,6	0,7	917	1067,1	150,1	16,4	6,0	6,7
>100	7,5	8	0,6	7,5	0,3	0,3	2782,2	2894,8	112,6	4,0	18,2	18,3

Źródło: obliczenia własne na podstawie: Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2005 r. GUS, Warszawa, 2006 i Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2007 r. GUS, Warszawa, 2008.

szych jednostkach następowała jednak powoli i nadal największy udział w strukturze obszarowej miały gospodarstwa o powierzchni UR 5-10 ha (17,7%). Średnia powierzchnia użytków rolnych przypadających na jedno gospodarstwo prowadzące działalność rolniczą wynosiła 6,27 ha w 2007 r. i była o 0,08 ha większa niż w 2005 r.

Zróznicowanie struktury obszarowej gospodarstw w układzie terytorialnym

W układzie terytorialnym kraju wystąpiło bardzo duże zróznicowanie pod względem zmian liczebności i średniej powierzchni gospodarstw rolnych prowadzących działalność rolniczą. W większości województw liczba gospodarstw w 2007 r. zmniejszyła się w porównaniu z rokiem 2005. Najwięcej gospodarstw ubyło w województwie śląskim (35,4 tys. – 19,1%), małopolskim (31,0 tys.) i mazowieckim (8,5 tys.) (tab. 2).

2005 r. ogólna liczba gospodarstw rolnych zmniejszyła się o 5,6%, a gospodarstw prowadzących działalność rolniczą o 3,5%. Ubytek gospodarstw wystąpił w grupach obszarowych o powierzchni użytków rolnych do 1 ha (o 16,0%), 1-2 ha (o 3,8%) i gospodarstw 10-15 ha (o 0,8%). Część z nich po dokupieniu ziemi przez właścicieli przeszła do większych grup obszarowych, a pozostałe zaniechały produkcji lub zostały zlikwidowane. W rezultacie zwiększyła się liczba gospodarstw o powierzchni UR 2-3 ha (o 6,8%), 3-5 ha (o 5,4%), 5-10 ha (o 3,3%) oraz jednostek powyżej 15 ha (tab. 1). Największy przyrost liczby gospodarstw stwierdzono w grupie 50-100 ha (o 16,2%) i powyżej 100 ha (o 7,5%). Pomimo tych pozytywnych zmian w 2007 r. w strukturze liczby gospodarstw nadal największy udział miały jednostki najmniejsze do 1 ha (27,0%), a łącznie 68,0% gospodarstw użytkowało poniżej 5 ha UR. Tylko 15,5% gospodarstw użytkowało powierzchnią większą od 10 ha.

W 2007 r. powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach wynosiła 16 177,1 tys. ha i była o 271,1 tys. (o 1,7%) większa niż w roku 2005. Do gospodarstw prowadzących działalność rolniczą należało 15 848,6 tys. ha użytków rolnych (o 3,4% więcej niż w 2005 r.). Zmniejszyła się powierzchnia użytkowana przez gospodarstwa do 2 ha i 10-15 ha, a zwiększyła w grupach od 2 do 10 ha oraz powyżej 15 ha (tab. 1). W rezultacie w strukturze obszarowej nastąpiło zmniejszenie udziału użytków rolnych w gospodarstwach do 2 ha i od 10 do 20 ha, a zwiększenie w grupach od 2 do 10 ha i powyżej 30 ha. Największy przyrost powierzchni nastąpił w grupie obszarowej 50-100 ha (o 16,4%). Koncentracja ziemi w więk-

Tabela 2. Zmiany liczby gospodarstw rolnych prowadzących działalność rolniczą w latach 2005-2007 według województw

Wyszczególnienie	Zmiany ogółem		Zmiany [%] według grup obszarowych użytków rolnych [ha]											
	[tys.]	[%]	0-1	1-2	2-3	3-5	5-10	10-15	15-20	20-30	30-50	50-100	>100	
Dolnośląskie	-5,4	-4,7	-13,8	-3,8	11,1	12,2	-2,0	-6,2	-0,8	-6,4	-5,1	16,8	10,8	
Kujawsko-pomorskie	-2,3	-2,3	-8,2	-1,0	1,8	4,1	-3,7	-2,7	5,1	3,2	4,7	2,8	2,9	
Lubelskie	4,2	1,5	-9,2	0,6	18,0	-0,1	7,0	2,1	6,6	-3,4	16,2	30,2	25,4	
Lubuskie	-3,4	-7,5	-44,6	6,5	7,1	121,1	47,3	-49,3	-25,6	-33,7	9,9	9,4	12,7	
Łódzkie	0,7	0,4	-12,1	-2,8	15,0	5,8	2,2	2,3	3,5	2,1	9,5	4,8	5,3	
Małopolskie	-31,0	-9,9	-22,4	-7,4	0,5	6,5	-3,8	14,7	6,7	10,1	15,5	23,4	5,1	
Mazowieckie	-8,5	-2,7	-25,2	-7,3	12,8	5,2	3,9	0,2	0,3	8,7	1,7	29,6	5,1	
Opolskie	0,5	0,7	-3,5	15,8	15,4	-7,2	-1,8	-2,1	-15,1	-0,7	5,5	18,2	14,8	
Podkarpackie	6,3	2,3	-2,2	4,1	7,7	9,1	-3,7	9,7	23,6	-30,7	16,6	27,7	41,7	
Podlaskie	-3,1	-2,8	-14,9	-16,2	0,0	7,6	5,8	-9,3	2,3	2,1	8,2	23,7	14,9	
Pomorskie	-4,9	-7,7	-9,3	-19,5	-18,7	-12,1	-0,1	5,0	-8,2	-12,3	5,9	14,5	12,2	
Śląskie	-35,4	-19,1	-27,8	-11,8	-14,0	-10,3	1,5	-1,6	13,2	14,9	13,9	17,5	2,5	
Świętokrzyskie	-3,6	-2,7	-20,0	-4,3	1,4	0,1	7,0	8,9	-5,2	11,4	39,3	28,1	21,3	
Warmińsko-mazurskie	0,9	1,3	-6,9	4,0	19,0	21,2	3,9	4,1	-1,4	-8,8	7,6	7,4	17,3	
Wielkopolskie	1,0	0,6	-11,6	1,1	13,1	16,8	4,2	2,9	-0,5	0,6	2,7	18,7	13,9	
Zachodniopomorskie	-1,6	-2,9	-18,8	-21,8	36,4	-13,6	-0,4	17,3	8,3	61,9	43,5	19,0	-16,8	

Źródło: obliczenia własne na podstawie: Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2005 r. GUS, Warszawa, 2006 i Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2007 r. GUS, Warszawa, 2008.

Zmniejszyła się głównie liczba jednostek najmniejszych, o powierzchni użytków rolnych do 1 ha i 1-2 ha, natomiast zwiększyła się liczba gospodarstw w grupach obszarowych powyżej 2 ha. Jednak w niektórych województwach wystąpiły tendencje odmienne. W woj. dolnośląskim ubyło 1,1 tys. gospodarstw o powierzchni od 5 do 50 ha, w woj. lubuskim – 3,3 tys. o powierzchni od 10 do 30 ha, a w woj. opolskim – 0,9 tys. gospodarstw od 3 do 30 ha, które zmniejszyły swą powierzchnię, zaniechały działalności rolniczej lub zostały zlikwidowane. Szczególnym przypadkiem jest zmniejszenie liczby gospodarstw wielkoobszarowych powyżej 100 ha w woj. zachodniopomorskim (o 224 – 16,8%). Najwięcej gospodarstw prowadzących działalność rolniczą przybyło w woj. podkarpackim (6,3 tys. – 2,3%), lubelskim (4,2 tys. – 1,5%), wielkopolskim (1,0 tys.) i warmińsko-mazurskim (0,9 tys.). W większości województw największy przyrost liczby gospodarstw stwierdzono w grupach obszarowych 2-3, 3-5 i 5-10 ha (tab. 2). Najwięcej gospodarstw dużych (o powierzchni 20 i więcej ha UR) przybyło w woj. zachodniopomorskim (łącznie 2,4 tys.), mazowieckim (1,3 tys.) i podlaskim (0,7 tys.).

W latach 2005-2007 największą dynamiką wzrostu powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach prowadzących działalność rolniczą charakteryzowały się województwa: lubelskie (o 98,6 tys. ha), mazowieckie (o 77,2 tys. ha), wielkopolskie (55,4 tys. ha) i podkarpackie (55,4 tys. ha). Natomiast znaczne zmniejszenie obszaru gruntów użytkowanych rolniczo wystąpiło jedynie w woj. śląskim (o 15,7 tys. ha). Zwiększenie powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach nastąpiło głównie w wyniku zakupu i dzierżawy gruntów w obrocie międzysąsiedzkim od właścicieli gospodarstw nieprowadzących działalności rolniczej. Mniejsze znaczenie miał w tym okresie obrót ziemią rolniczą z Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa [Sikorska i in. 2008]. Nabyte grunty powiększyły głównie powierzchnię gospodarstw w grupach obszarowych powyżej 30 ha i w grupie 5-10 ha.

Średnia powierzchnia gospodarstw w Polsce prowadzących działalność rolniczą w 2007 r. wynosiła 6,63 ha użytków rolnych. Największą średnią powierzchnią gospodarstwa charakteryzowały się województwa ze znacznym udziałem gospodarstw wielkoobszarowych, powstałych na bazie dawnych PGR: zachodniopomorskie (17,97 ha), warmińsko-mazurskie (15,06 ha), pomorskie (12,84 ha) i lubuskie (11,42 ha). Najmniejsza średnia powierzchnia gospodarstw występowała w województwach: małopolskim (2,43 ha), podkarpackim (2,69 ha), śląskim (2,90 ha) i świętokrzyskim (4,41 ha). W latach 2005-2007 średnia powierzchnia UR w gospodarstwach prowadzących działalność

Tabela 3. Średnia powierzchnia UR w gospodarstwach rolnych prowadzących działalność rolniczą oraz współczynniki koncentracji ziemi w latach 2005-2007 według województw

Wyszczególnienie	Średnia powierzchnia [ha]		Współczynnik koncentracji ziemi <i>k</i>	
	2005	2007	2005	2007
Dolnośląskie	8,21	8,72	0,79	0,79
Kujawsko-pomorskie	10,24	10,57	0,68	0,67
Lubelskie	5,24	5,51	0,58	0,58
Lubuskie	10,14	11,42	0,80	0,78
Łódzkie	5,83	5,97	0,54	0,52
Małopolskie	2,18	2,43	0,54	0,52
Mazowieckie	6,47	6,90	0,56	0,54
Opolskie	8,61	9,18	0,80	0,82
Podkarpackie	2,55	2,69	0,56	0,57
Podlaskie	9,91	10,42	0,54	0,54
Pomorskie	11,72	12,84	0,73	0,73
Śląskie	2,43	2,90	0,69	0,68
Świętokrzyskie	4,08	4,41	0,49	0,48
Warmińsko-mazurskie	14,74	15,06	0,73	0,73
Wielkopolskie	9,80	10,06	0,70	0,69
Zachodniopomorskie	16,12	17,97	0,84	0,81
Polska	6,19	6,63	0,69	0,68

Źródło: obliczenia własne na podstawie: Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2005 r. GUS, Warszawa, 2006 i Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2007 r. GUS, Warszawa, 2008.

ków rolnych należało do tych grup obszarowych gospodarstw, w woj. podkarpackim – 54,4%, a w woj. śląskim – 37,5%. Niekorzystną strukturą obszarową gospodarstw indywidualnych charakteryzują się również województwa: świętokrzyskie, lubelskie, łódzkie i mazowieckie (tab. 4). Do województw o umiarkowanie korzystnej strukturze obszarowej zaliczyć można wielkopolskie, kujawsko-pomorskie i podlaskie. Względnie najlepszą strukturę obszarową posiadają województwa zachodnie i północne: zachodniopomorskie, lubuskie, dolnośląskie, warmińsko-mazurskie, pomorskie i opolskie.

Największy wpływ na zmiany struktury obszarowej gospodarstw rolnych ma zakup i dzierżawa ziemi. W 2007 r. zawarto 95,6 tys. transakcji kupna-sprzedaży nieruchomości rolnych, w tym z Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa 12,6 tys. [Sikorska in. 2008]. W porównaniu z 2005 r. ogólna liczba transakcji wzrosła o 19,2 tys. Najwięcej transakcji zawarto w województwach zachodniopomorskim i pomorskim, natomiast najmniej w woj. śląskim, podkarpackim i podlaskim.

Zróżnicowanie gospodarstw według klasy wielkości ekonomicznej i ich zdolność do konkurencji

Z 2391,0 tys. gospodarstw prowadzących w 2007 r. działalność rolniczą, zdecydowana większość (67,9%, o 0,7% mniej niż w 2005 r.) należała do klasy wielkości ekonomicznej 0-2 ESU i nie była uczestnikami rynku. Wielkość ekonomiczną ponad 8 ESU osiągnęło tylko 10,3% gospodarstw, o 0,8% więcej w porównaniu z 2005 r. (tab. 5). Średnia wielkość ekonomiczna gospodarstwa zwiększyła się od 2005 r. o 0,3 ESU i wynosiła 3,6 ESU (średnia dla Unii Europejskiej wynosiła w 2005 r. 10,5 ESU). Świadczy to o bardzo powolnym wzroście wielkości ekonomicznej większości gospodarstw rolnych w Polsce i ich trudnej pozycji konkurencyjnej na wspólnym rynku europejskim.

rolniczą wzrosła o 0,44 ha (tab. 3). Największy przyrost wystąpił w badanym okresie w województwach: zachodniopomorskim (o 1,45 ha), pomorskim (o 1,12 ha) i lubuskim (o 1,28 ha). Natomiast najwolniejszy przyrost średniej powierzchni gospodarstw miał miejsce w województwach: podkarpackim (o 0,14 ha), łódzkim (o 0,14 ha), małopolskim (o 0,25 ha) i lubelskim (o 0,27 ha).

W latach 2005-2007 nastąpiły niewielkie zmiany stopnia koncentracji ziemi w gospodarstwach prowadzących działalność rolniczą (tab. 3). Wartość współczynnika koncentracji *k* obliczonego dla Polski wynosiła 0,68 w 2007 r. Najwyższe wartości współczynników koncentracji uzyskano w województwach: opolskim (0,82), zachodniopomorskim (0,81) i dolnośląskim (0,79). Niski stopień koncentracji ziemi w rolnictwie występował w województwach: świętokrzyskim (0,48), małopolskim (0,52) i łódzkim (0,52). Stopień koncentracji ziemi w gospodarstwach rolnych zależy zarówno od liczby, jak i od średniej powierzchni gospodarstw. Województwa o największym współczynniku koncentracji ziemi charakteryzują się mniejszą liczbą gospodarstw i największym udziałem jednostek o powierzchni UR powyżej 10 ha.

Województwa o największej liczbie gospodarstw o powierzchni poniżej 5 ha charakteryzują się najbardziej niekorzystną strukturą obszarową. W 2007 r. w województwie małopolskim aż 61,3% powierzchni użyt-

Tabela 4. Struktura obszarowa gospodarstw rolnych prowadzących działalność rolniczą w 2007 r. według województw

Wyszczególnienie	Powierzchnia UR [tys. ha]	Udział grup obszarowych według użytków rolnych w ha [%]										
		0-1	1-2	2-3	3-5	5-10	10-15	15-20	20-30	30-50	50-100	>100
Dolnośląskie	962,2	1,8	2,7	2,6	4,3	11,5	8,2	6,0	6,7	8,5	11,0	36,8
Kujawsko-pomorskie	1047,6	1,0	1,4	1,4	3,2	12,4	13,7	10,6	14,4	14,1	9,6	18,3
Lubelskie	1564,0	1,7	3,8	5,3	11,8	27,8	15,2	8,7	8,5	6,7	3,9	6,7
Lubuskie	478,2	0,9	2,0	1,9	6,1	10,9	6,1	4,1	5,7	7,6	9,3	45,3
Łódzkie	1091,5	1,4	3,5	4,1	10,8	30,1	18,7	10,7	9,2	5,8	2,3	3,5
Małopolskie	648,5	6,4	14,6	15,3	24,9	20,5	6,5	2,4	2,2	1,6	1,6	3,9
Mazowieckie	2132,4	1,0	3,0	3,9	8,9	25,8	17,9	11,1	12,2	7,6	3,8	5,0
Opolskie	555,9	1,7	2,4	2,2	3,6	8,6	7,5	5,6	8,0	10,0	11,1	39,1
Podkarpackie	752,0	6,5	12,3	13,2	22,5	20,0	5,5	2,4	2,4	2,3	2,7	10,4
Podlaskie	1117,7	0,5	1,2	1,4	4,1	16,2	17,6	15,6	18,1	13,8	5,6	5,9
Pomorskie	745,3	0,8	1,2	1,5	2,8	9,6	11,6	8,6	9,8	10,8	11,2	32,2
Śląskie	435,7	7,1	10,3	8,5	11,6	18,1	8,7	4,9	6,0	6,1	5,3	13,4
Świętokrzyskie	567,5	2,0	5,5	7,8	19,9	34,7	13,3	5,2	4,9	3,1	1,8	1,9
Warmińsko-mazurskie	966,6	0,7	1,0	1,0	1,7	6,0	9,8	8,5	12,2	15,0	13,1	31,1
Wielkopolskie	1805,0	1,0	1,8	1,8	3,9	13,2	14,4	9,7	11,9	10,8	7,8	23,7
Zachodniopomorskie	942,6	0,7	0,9	1,2	1,3	4,6	6,0	4,5	10,2	10,4	11,6	48,6

Źródło: obliczenia własne na podstawie: Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2007 r. GUS, Warszawa, 2008.

Tabela 5. Struktura gospodarstw rolnych prowadzących działalność rolniczą według klas wielkości ekonomicznej i województw [%] w 2007 r.

Wyszczególnienie	Ogółem [tys.]	Klasy wielkości ekonomicznej [ESU]									
		0-2	2-4	4-6	6-8	8-12	12-16	16-40	40-100	100-250	>250
Dolnośląskie	126,2	72,2	10,9	4,9	3,1	3,1	1,8	3,1	0,6	0,2	0,1
Kujawsko-pomorskie	98,5	49,5	11,5	7,9	5,9	7,7	5,2	10,2	1,9	0,3	0,1
Lubelskie	283,8	64,7	17,0	7,6	4,1	3,2	1,5	1,6	0,3	0,0	0,0
Lubuskie	41,5	71,6	12,7	4,6	2,4	2,8	1,5	3,1	0,9	0,3	0,1
Łódzkie	183,6	59,9	16,1	8,4	4,6	5,6	2,4	2,6	0,4	0,1	0,0
Małopolskie	278,7	86,1	8,6	2,6	1,2	0,9	0,3	0,3	0,1	0,0	0,0
Mazowieckie	302,3	56,5	16,8	8,1	5,1	5,7	2,8	4,1	0,6	0,1	0,0
Opolskie	60,0	72,3	8,3	4,2	2,9	3,4	2,3	4,9	1,2	0,2	0,2
Podkarpackie	280,6	89,4	7,1	1,7	0,6	0,5	0,2	0,3	0,1	0,0	0,0
Podlaskie	107,9	48,1	16,2	8,7	5,8	8,4	5,0	7,1	0,6	0,1	0,0
Pomorskie	57,4	54,7	13,1	8,4	5,5	7,0	3,6	5,9	1,2	0,4	0,2
Śląskie	143,1	86,5	6,2	2,4	1,4	1,2	0,8	1,2	0,2	0,1	0,0
Świętokrzyskie	129,9	67,0	18,3	6,8	3,2	2,8	1,0	0,8	0,2	0,0	0,0
Warmińsko-mazurskie	64,9	54,7	12,0	6,7	4,6	7,0	4,8	8,2	1,5	0,4	0,2
Wielkopolskie	178,7	51,7	11,8	7,2	5,1	7,4	4,7	9,7	1,9	0,3	0,1
Zachodniopomorskie	54,1	63,4	10,5	5,5	4,4	7,6	2,3	4,4	1,2	0,4	0,3
Polska	2391,0	67,9	12,5	5,8	3,5	4,0	2,1	3,4	0,6	0,1	0,1

Źródło: obliczenia własne na podstawie: Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2007 r. GUS, Warszawa, 2008.

Wielkość ekonomiczna gospodarstw rolnych wykazuje ścisłą zależność od powierzchni użytków rolnych. Gospodarstwa z grup obszarowych od 0 do 5 ha zaliczały się w ogromnej większości do najniższej klasy wielkości ekonomicznej (0-2 ESU). Gospodarstwa o powierzchni UR od 5 do 15 ha należały najczęściej do klasy wielkości 2-4 ESU, gospodarstwa o powierzchni 15-20 ha najczęściej do klasy wielkości 8-12 ESU, a jednostki z grup od 20 do 100 ha do klasy wielkości 16-40 ESU.

Badania prowadzone w IERiGŻ wykazały, że polskie małe gospodarstwa towarowe (2-8 ESU) nie są konkurencyjne w ramach unijnego rynku rolnego [Dzun, Józwiak 2008]. Funkcjonują one na rynku kosztem niskiej opłaty pracy własnej i nieodtworzenia całości lub części majątku. Gospodarstwa o wielkości 8-16 ESU znajdują się na granicy zdolności rozwojowych. Ich średni dochód wystarcza na parytetową opłatę pracy własnej rolnika w latach dobrej koniunktury dla rolnictwa. Gospodarstwa większe ekonomicznie (16 i więcej ESU) można uznać za konkurencyjne na rynku rolnym UE. Uzyskują one dochody pozwalające na ponadparytetową opłatę pracy własnej i na rozwój gospodarstw. Konkurencyjność ich opiera się na niższych kosztach zewnętrznych i została osiągnięta przy niższym poziomie dopłat i subsydiów.

Największy udział gospodarstw uznanych za konkurencyjne (16 i więcej ESU) występuje w województwach: kujawsko-pomorskim (17,7%), wielkopolskim (16,7%) i warmińsko-mazurskim (15,1%) (tab. 5). Najmniejszy udział stanowią gospodarstwa konkurencyjne w województwach: podkarpackim (0,6%), małopolskim (0,7%), świętokrzyskim (1,9%) i śląskim (2,2%), a niewiele większy w woj. lubelskim (3,4%), łódzkim (5,5%), dolnośląskim (5,8%) i lubuskim (5,9%).

Podsumowanie

Analiza zmian struktury obszarowej gospodarstw prowadzących działalność rolniczą w latach 2005-2007 w układzie terytorialnym wskazuje na jej trwale zróżnicowanie regionalne, spowodowane uwarunkowaniami przyrodniczymi, historycznymi, ekonomicznymi i demograficznymi. Największy udział gospodarstw konkurencyjnych na europejskim rynku rolnym (o wielkości ekonomicznej 16 i więcej ESU) występuje w województwach: wielkopolskim i kujawsko-pomorskim, w których nieznacznie wzrosła średnia powierzchnia gospodarstwa indywidualnego, lecz dalszą poprawę struktury obszarowej ograniczać będzie mała podaż wolnej ziemi. Jednak w najbliższych latach wysoka konkurencyjność tych gospodarstw może zostać zagrożona, ponieważ będą rosły koszty odsetek od kredytów i czynsze dzierżawne. Globalny kryzys finansowy może dodatkowo pogorszyć sytuację dochodową w grupie gospodarstw dużych. W województwach zachodnich i północnych podaż gruntów Zasobu Skarbu Państwa umożliwiła wyraźną poprawę struktury obszarowej gospodarstw. W województwach: łódzkim, mazowieckim i lubelskim możliwości poprawy struktury obszarowej są niewielkie i zdolność konkurencyjna gospodarstw wzrasta bardzo powoli. Województwa: małopolskie, podkarpackie, śląskie i świętokrzyskie, z najbardziej rozdrobnionym rolnictwem indywidualnym nie mają w najbliższej przyszłości szans na istotną poprawę struktury obszarowej, zwiększenie konkurencyjności i utrzymanie się na rynku rolnym. Większość z nich będzie funkcjonować dzięki uproszczonemu systemowi dopłat bezpośrednich i realizowanej polityce rolnej rządu. Z powodu bardzo małej wielkości gospodarstw i braku podaży wolnej ziemi przeważającą większość gospodarstw w tych województwach należy traktować jako gospodarstwa socjalne.

Literatura

- Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2005 r. 2006: Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
 Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2007 r. 2008: Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
Dzun W., Józwiak W. 2008: Gospodarstwa rolne w Polsce przed i po wejściu do UE. [W:] *Dziś i jutro gospodarstw rolnych w krajach Centralnej i Wschodniej Europy. Program Wieloletni, Raport 98*, IERiGŻ, Warszawa, 10-24.
Sikorska A., Ciodyk T., Zagórski T., Zadura A., Buks B. 2008: *Rynek ziemi rolniczej*, 11, IERiGŻ, Warszawa.

Summary

This paper identifies and examines the changes in rural farms' area structure which operate in territorial structure within 2005-2007. After the European Union accession the changes in farms area structure are still very slow what influences their economic situation and competitiveness. As far as competitive capacity concerned, only 6,3% of farms with economic size accounting 16 and more ESU one can recognize as competitive. The greatest contribution of competitive farms can be noticed in the following Polish provinces: Kujawsko-Pomorskie, Wielkopolskie Warmińsko-Mazurskie but the least contribution in Podkarpackie, Małopolska and Świętokrzyskie province.

Adres do korespondencji:

dr inż. Irena Paluszek
 Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie
 Katedra Ekonomiki i Organizacji Agrobiznesu
 ul. Akademicka 13, 20-950 Lublin
 tel. (0 81) 461 00 61 wew. 197
 e-mail: katedra.agrobiznesu@up.lublin.pl